

УДК 727:069(94)(045)

Сольона І.В.¹⁵, магістрант
Авдєєва М.С., к. арх., доцент
orcid.org/0000-0002-3622-9355, avdmarina51@gmail.com
Національний авіаційний університет, м.Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ МУЗЕЄФІКАЦІЇ АРХІТЕКТУРНОЇ СПАДЩИНИ

У статті розглянуто та проаналізовано проблеми охорони історико-культурних пам'яток містобудівної спадщини. На основі розглянутих прикладів запропоновано особливості збереження пам'яток шляхом музеєфікації архітектурної спадщини. Узагальнені особливості музеєфікації для збереження національної культури. Запропоновані типи музейних комплексів. Здійснено класифікацію середовищних музеїв.

Ключові слова: музеєфікація, архітектурне середовище, музейно-туристичний комплекс, середовищний підхід, містобудівна спадщина, збереження пам'яток.

Постановка проблеми. У наш час особливо гостро постає питання щодо збереження цінностей, які забезпечують духовний розвиток людини як особистості. Фахове відношення до пам'яток історико-культурної спадщини є одним з найважливіших чинників гармонійного розвитку суспільства. Наразі постало питання збереження культурної спадщини, та як наслідок цього створення значної кількості музейних закладів. Постає потреба в зміні існуючого спрямування видів діяльності споруд. Музеї розглядаються як важливий ресурс економічного та соціокультурного розвитку території. Питання збереження та використання пам'яток архітектури і містобудування, як невід'ємної частини сучасної музейної практики вивчаються багатьма фахівцями теоретиками [1, 2, 3, 5, 6].

Музейно-пам'яткоохронна справа переходить до нових форм збереження містобудівної спадщини. У цьому випадку постає необхідність до середовищних багатофункціональних споруд,

¹⁵ © Сольона І.В., Авдєєва М.С.

створених на основі музеєфікації архітектурних пам'яток, середовища, що розвивають мережу цього типу закладів за рахунок залучення об'єктів нерухомої історико-культурної спадщини.

Також спостерігається тенденція щодо поєднання архітектурних, археологічних і ландшафтних пам'яток у межах охоронних зон. Перехід від збереження окремих пам'яток до музеєфікації цілих містобудівних комплексів, відтворення культурно-історичного середовища минулого, формування середовищних музейних комплексів – це дієвий засіб збереження матеріальних і духовних цінностей, що дає змогу репрезентувати культурну спадщину для громадськості та якісно її інтерпретувати. Все частіше поза увагою суспільства залишаються саме об'єкти архітектурної та містобудівної спадщини, тому все більш актуальною стає проблема збереження культури, національного надбання у нових умовах.

Мета статті. Метою цієї статті є виявлення особливостей музеєфікації на основі формування музейних комплексів для збереження історичної культурної спадщини.

Основна частина. Історико-культурна спадщина – це духовний, економічний і соціальний капітал надзвичайно високої цінності, який є головною складовою національної самоповаги. Здобутки культури є унікальними, а зневага до них є непоправним збідненням духовності всього народу. Кожна країна, на теренах якої розташовані здобутки культурної спадщини, повинна зберігати і забезпечувати передачу її наступним поколінням. Саме музеєфікація історичної спадщини є дуже важливим засобом її збереження.

На основі створення музейних комплексів можна дійти висновку, що музейні комплекси можуть засновуватися на музеєфікації наявної історико-культурної спадщини, з метою демонстрації традиційної культури. Також на базі музею створюється цілий комплекс необхідних об'єктів (готель, ресторани, крамниці, майстерні та ін.).

Нажаль, в Україні музейні споруди мають традиційне пристосування під окремі музейні функції. Створюються типові

музейні експозиції на основі колекцій. Цей підхід не є ефективним та цікавим для споживачів. У приміщеннях таких музеїв створюється лише історико-культурний образ пам'ятки.

Музеї, як об'єкти монофункціонального спрямування, мають стати музейними комплексами для підвищення зацікавленості відвідувачів, їх бажання вивчати культуру минулого.

Музейні комплекси створюватимуться в певному середовищі та експонуватимуть оригінальні пам'ятки, що сприятиме комплексному інформуванню та посиленню емоційно-образного впливу музею на відвідувача. В середовищних музейних комплексах можуть міститись монументальні творіння, або навіть розкопки з цього самого місця, проходити науково-теоретичні заходи та театралізовані дійства, що привертає набагато більшу увагу відвідувачів.

Музейний комплекс відкриває більш широкий дієвий простір, ґрунтується на ідейній концепції. Завданням такого комплексу є збереження пам'ятки і відтворення притаманного їй оточення. Відповідно експозиція, що розміщується у пам'ятках архітектури, має на меті якомога повніше розкрити інформаційний потенціал за допомогою відновлення взаємозв'язків між елементами середовища. Такий музейний комплекс не потребує формування тематичних колекцій. Поряд із автентичними експонатами доцільно застосовувати різноманітні художньо-технічні засоби.

Застосування поняття «комплексного» музею найчастіше використовується до містобудівних пам'яток архітектури та їх ансамблів з прилеглою до них територією.

Музейні комплекси охороняють і використовують усі види культурного надбання, яке включає: визначні місця, історико-культурні нерухомі пам'ятки та їхні ансамблі, музейні колекції, об'єкти природної та національної спадщини.

На сьогодні в Україні можна зустріти немало розробок проектів музеїв під відкритим небом, але механізм охорони цих пам'яток та роль державної допомоги залишається неохопленою, тому необхідно розкрити поняття музеєфікації.

«Музеєфікація» – це певна діяльність, що намагається фізично або концептуально виділити будь-що з природного чи культурного середовища і надати йому музейний статус [4].

Поняття музеєфікації можна визначити, як напрямок музейної діяльності та охорони пам'яток, суть якого – перетворення історико-культурних та природних об'єктів в об'єкти музейного показу з метою максимального збереження та виявлення їхньої історико-культурної, наукової та художньої цінності. Закон України «Про охорону культурної спадщини» визначає музеєфікацію як сукупність науково обґрунтованих заходів щодо приведення об'єктів культурної спадщини у стан, придатний для екскурсійного відвідування. Протягом тривалого часу музеєфікація не була включена у музейну теорію і не розглядалася в наукових дослідженнях [3].

Дослідження доводить, що музеєфікація відрізняється від пристосування пам'ятки під музеї. Музеєфікована споруда набуває значення основного експонату. Здебільшого допоміжні експозиції відтворюють і продовжують зовнішнє або внутрішнє наповнення архітектурних об'єктів, тим самим перетворюючи їх на музейний комплекс.

В результаті аналізу існуючої теоретичної та практичної бази об'єктами музеєфікації можуть бути визначні місця та окремі архітектурні пам'ятки, великі містобудівні, архітектурні, археологічні, природні і ландшафтні об'єкти.

Існують три основні напрями музеєфікації [6]:

- об'єкт спадщини змінює свою первинну функцію на музейну із збереженням предмета охорони (створення музею із збереженням визначальної складової об'єкта). Цей напрямок є перехідним і сьогодні використовується найчастіше;

- об'єкт спадщини змінює свою первинну функцію на музейну із зміною предмета охорони (створення музею, пов'язаного з іншою тематикою експозиції). Цей підхід використовується для створення традиційних колекційних музеїв і є доволі неефективним, а по відношенню до музеєфікованої пам'ятки архітектури чи

містобудування може навіть зашкодити, нівелюючи її історико-культурну цінність;

- об'єкт спадщини сам стає музейним експонатом у системі загальної експозиції певного визначного місця або історико-культурного ландшафту. Цей підхід є оптимальним для створення середовищних музеїв і найефективнішим для збереження містобудівної спадщини, особливо представленої великими комплексами.

Виділений такий набір варіантів для створення музейних комплексів [6]:

- історико-культурний парк, у якому усі елементи консервуються в існуючому на цей момент стані. Наприклад, музейно-туристичний комплекс «Самчики» у Хмельницькій області, який є одним з найблискуліших в Україні творів архітектури та садово-паркового мистецтва періоду зрілого класицизму (рис.1);

Рис. 1. Музейно-туристичний комплекс «Самчики»

- музеї-заповідники, які включають винятково цінні території, ансамблі, комплекси та окремі пам'ятки історії, культури чи природи. Поділяються на археологічні, історико-культурні, історико-архітектурні, історико-меморіальні. Прикладом великого та цікавого

музейно-туристичного комплексу України є національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник (рис.2-а);

Рис. 2. а) Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, б) Історико-культурний комплекс «Замок Радомисль»

- музеї-цвинтарі, що створені за допомогою музеєфікації меморіально-ландшафтного середовища;

- замки-музеї та палаци-музеї, що створені за допомогою музеєфікації фортифікаційного, стильово-архітектурного, інтер'єрного, ландшафтного та археологічного комплексів замків чи палаців. Цікавою є середньовічна фортифікаційна споруда нині «Замок-музей Радомисль» - багатofункціональний історико-культурний комплекс (рис.2-б);

- меморіальні музеї, які приурочені до відзначення пам'яті видатних політичних, державних і військових діячів, учених, письменників, композиторів, художників тощо, на основі пам'ятних комплексів: садиб, будинків, квартир, пов'язаних з життям і діяльністю видатних осіб;

- садиба-музей з відновленням усіх взаємозв'язків між архітектурними, інтер'єрними, ландшафтними та господарськими елементами комплексу садиб;

- скансени (музеї просто неба), створені на ґрунті музеєфікації репрезентативних фрагментів етноландшафтного середовища й об'єктів нематеріальної етнокультурної спадщини;

- екомuzeї, що залучають до збереження історико-культурної спадщини місцеве населення;

- музеї відновлюваної пам'ятки, де головним демонстраційним моментом є процес відтворення складових елементів архітектурного комплексу.

Узагальнені такі види музейних комплексів, створених на основі музеєфікації пам'яток історії [5]:

- історико-меморіальні (літературно-меморіальні, художньо-меморіальні, музично-меморіальні), будинки-музеї (квартири-музеї, музеї-майстерні) на основі меморіальних садиб, будинків, квартир, пов'язаних з життям і діяльністю видатних державних та громадських діячів, діячів науки, техніки, культури і мистецтва, за допомогою відтворення їх історико-меморіальної частини та створення музейної експозиції;

- військово-історичні музеї, у місцях ведення бойових дій та на полях битв;

- історико-архітектурні, історико-художні, історико-археологічні музеї та музеї-заповідники на основі комплексів пам'яток історії, які мають особливу історичну, наукову, художню або іншу культурну цінність;

- меморіальні кладовища (некрополі, цвинтарі, місця масових поховань жертв тоталітарних режимів).

Висновки. Різні типи музейних комплексів дають змогу зберегти різні типи історико-культурних та містобудівних пам'яток, а також природні об'єкти як цілісні комплекси, що репрезентують зміст і сенс матеріальної та нематеріальної спадщини.

Під час вибору напряму музейного комплексу та його концепції необхідно враховувати наступні особливості:

- розвиток музейних комплексів має високий потенціал для вирішення низки задач: вивчення історичних місць, на яких було б доцільно запропонувати створення комплексу, вирішення проблеми використання, вивчення та охорони містобудівних пам'яток, що в подальшому призведе до всебічного розвитку музейної мережі;

- певні правила, дотримання яких є принциповою умовою щодо створення музею;

- вимоги щодо збереження пам'ятки та музейні вимоги;

Проблеми розвитку міського середовища. Вип.2(23) 2019

- запропоновані музейні комплекси постійно розширюються і доповнюються новими функціями. Комплекси стають центрами освіти, комунікації, культурної інформації і творчих інновацій;

- культурно-освітню діяльність музейного комплексу пропонується вести за рахунок художньої образності, просторових перспектив і природного оточення, для підвищення обізнаності, інтересу та зацікавленості відвідувачів до національної спадщини;

- зміна взаємодії музейного комплексу з відвідувачами проводиться шляхом застосування театралізованих дійств «живої історії». Працівники музею унаочнюють історію, граючи ролі осіб, які колись жили та працювали у будинках, що тепер експонуються в комплексі, а відвідувачі можуть самі взяти участь у різноманітних культурних дійствах, стати їх співтворцями. Наприклад, відтворення календарно-обрядових дійств, проведення літературних чи музичних вечорів, реконструкції історичних битв;

- пристосування конструктивних схем та інженерних засобів таких як: сигналізація, ліфти, сантехнічне та електричне устаткування, засоби протипожежної безпеки;

- забезпечення необхідного планування музейного комплексу для мало мобільних груп населення.

Створення музейних комплексів, орієнтованих на середовище, у якому вони збудовані, здатне врятувати життя багатьом містобудівним пам'яткам, що руйнуються.

Список використаних джерел.

1. Авдєєва М.С. Особливості проектування меморіального комплексу/ М.С. Авдєєва, М.О. Кириленко// Проблеми розвитку міського середовища: Наук.-техн. збірник/ - К.: ЦП «Компринт», 2017. – Вип. 2(18). – С. 3-9.

2. Жукова О.В. Музеєфікація замкових комплексів Хмельниччини, як один із факторів розвитку туризму в області/ О.В. Жукова // Вісн. нац. ун-ту «Львівська політехніка». [Сер.] Архітектура : [зб. наук. пр.]. – Л., 2005. - № 531 : Архітектура і туристичний бізнес. – С. 165-167.

3. Ієвлева В.П. Методичні рекомендації щодо музеєфікації нерухомих пам'яток науки і техніки / В.П. Ієвлева // Праці НДІ

пам'яткоохоронних досліджень. – 2008. – Вип.2.

4. Ключевые понятия музеологии / сост. Andre Desvallees, Francois Mairesse; пер. на русск. яз. А. В. Урядниковой. – М., 2012.

5. Попельницький О.О. Проект методичних рекомендацій щодо музеєфікації пам'яток історії / О.О. Попельницький // Праці НДІ пам'яткоохоронних досліджень. – К.: Фенікс, 2010. – Вип.5.

6. Ремешило-Рибчинська О.І. Середовищні музеї як засіб музеєфікації містобудівної спадщини / О.І. Ремешило-Рибчинська, М.Т. Брич // Вісн. нац. ун-ту «Львівська політехніка». [Сер.] Архітектура : [зб. наук. пр.]. – Л., 2016. – С. 23-29.

Аннотація

Солёная И.В., Авдеева М.С. Средства музеефикации архитектурного наследия

В статье рассмотрены и проанализированы проблемы охраны историко-культурных памятников градостроительного наследия. Авторами рассмотрены примеры отдельных существующих музеев как монофункциональных объектов. Предложены приёмы сохранения памятников путем музеефикации, которое предусматривает создание музейных комплексов. Выделены особенности музеефикации для сохранения историко-культурного достояния. Обоснована необходимость создания музейных комплексов, обобщающих достижения в области культуры, которые станут центром образования, коммуникаций и творческих инноваций. Обобщена классификация музеев.

А также, в статье рассмотрена целесообразность использования средств музеефикации с целью выявления особенностей создания музейных комплексов для сохранения различных типов историко-культурного наследия.

Цель создания таких комплексов – это не просто преобразование объектов градостроительного наследия в объекты музейного показа памятников архитектуры, но и сохранение их историко-мемориальной ценности. В связи с этим в статье отмечено, что во время проведения музеефикации памятников истории важным является сохранение как их материальной структуры и местоположения, так и нематериальных свидетельств о тех или иных исторических событиях и выдающихся личностях.

К сожалению, сложившаяся экономическая и социально-культурная ситуация в Украине не способствует развитию музейных комплексов. Проблема восстановления и сохранения архитектурного наследия остается острой и актуальной. Цель данной статьи - привлечь внимание к этой проблеме и предложить метод музеефикации для сохранения и использования памятников

архитектуры и градостроительства, как неотъемлемой части современной музейной практики.

Ключевые слова: музеификация, архитектурная среда, музейно-туристический комплекс, экологический подход, градостроительное наследие, сохранение памятников.

Annotation

Solona I.V., Avdieieva M.S. Take care of the museums of architecture and architecture.

The article considers and analyzes the problems of the protection of historical and cultural monuments of the urban development heritage. The authors considered examples of individual existing museums as monofunctional objects. Methods for preserving monuments through the museumification of urban development heritage, which provides for the creation of museum complexes, are proposed. The features of museumification for the preservation of historical and cultural heritage are highlighted. The necessity of creating museum complexes summarizing the achievements in the field of culture, which will become the center of education, communications and creative innovation, is substantiated. The classification of museums is generalized.

The article considers the feasibility of using museumification tools in order to identify the features of creating museum complexes to preserve various types of historical and cultural heritage.

The goal of creating such complexes is not just the conversion of objects of urban planning heritage into objects of museum displays of architectural monuments, but also the preservation of their historical and memorial value. In this regard, the article noted that during the museumification of historical monuments, it is important to preserve both their material structure and location, as well as intangible evidence of certain historical events.

Unfortunately, the current economic and socio-cultural situation in Ukraine does not contribute to the development of museum complexes. The problem of restoration and preservation of architectural heritage remains acute and urgent. The purpose of this article is to draw attention to this problem and propose a museumification method for preserving and using architectural and urban planning monuments as an integral part of modern museum practice.

Key words: museumification, architectural environment, museum-tourist complex, ecological approach, urban planning heritage, preservation of monuments.

Стаття надійшла до редакції у грудні 2019р.